

Juliana's lieflijk grastapijt

door

Dr. F. A. BREKELMANS

Sedert bijna een eeuw hebben Bredase historici ter illustratie van het economisch verval der stad in de tweede helft der achttiende eeuw een gedicht geciteerd van de te Breda geboren „jongvrouw” Juliana de Lannoy, vriendin van Bilderdijk en Feith.¹ Uit dit gedicht zou volgens de meesten hunner blijken, dat toen te Breda zelfs op de Markt gras tussen de stenen groeide, hetgeen naar hun mening zeer duidelijk wees op de afwezigheid van markthandel en ander economisch bedrijf.

De eerste, die dit poëem citeerde, was de majoor-ingenieur der Genie Govert George van der Hoeven, in zijn in 1868 verschenen „Geschiedenis der vesting Breda”. Wel brengt deze het vers met de nodige voorzichtigheid naar voren: „de woorden, in 1764 door de Bredasche dichteres Baronesse de Lannoy gezongen, waren geheel *toepasselijk* op hare vaderstad.”² Van der Hoeven stelde dus niet dat het vers werkelijk op Breda betrekking *had*. Meer positief bij het citeren van De Lannoy waren de stadsarchivaris mejuffrouw D. C. J. Mijnsen (1938)³ en de historici Brok, Vercauteren en Cerutti in vroegere delen van dit Jaarboek.⁴ Zij namen uitdrukkelijk aan dat het vers op onze stad betrekking heeft.

Alvorens de juistheid dezer opvatting te toetsen zij een en ander medegedeeld over de schrijfster van deze veel gebruikte regelen. Juliana Cornelia de Lannoy (soms wel — m.i. zonder aanwijsbare grond — *baronesse* genaamd) werd 21 december 1738 in de Grote Kerk te Breda gedoopt als dochter van Carel Wijbrandus de Lannoy, kapitein-luitenant-adjutant in het bataljon van Aylva en van Maria Aletta Schull.⁵

Van haar jeugd is niet al te veel bekend. Zelfs weten we niet hoe lang zij te Breda heeft gewoond. Waarschijnlijk is zij met haar ouders vóór 1744 verhuisd naar Nijmegen, waar in dat jaar haar broer Adolf werd geboren. Negen jaar later treffen we het gezin te Deventer aan. In elk geval moet zij sedert 1760 te Geertruidenberg gewoond hebben, vanaf

welk jaar haar vader tot aan zijn overlijden in 1782 de functie van groot-majoor (commandeur) ter plaatse heeft vervuld.⁶ In dit stadje vormde zij met de predikant Isaac van Nuyssenburg⁷ en de Franse-kostschoolhouder Simon van der Waal⁸ het zgn. dichterlijk klaverblad van Geertruidenberg. Maar ook in haar Bergse tijd onderhield zij nog relaties met Breda-naars zoals de opdrachten van verzen in haar dichtbundels aantonen.⁹ Zij stierf 18 februari 1782 in Geertruidenberg.¹⁰

De in de aanhef bedoelde versregels maken deel uit van een lang op 1764 gedateerd gedicht, dat is opgedragen „Aan Aristus”. Blijkens een voetnoot is daarmede bedoeld de rector der Latijnse school te Breda Adam Christiaan Schonck (1731-1774).¹¹ Wij citeren daaruit de in het geding zijnde regels, doch laten daaraan vijf andere regels voorafgaan, die stof tot nadenken geven:

„O Gij! die in Parijs om de onrust zoo moest klagen,
Vernuftige Boileau,¹² gij hadt in deeze stad,
Waar ze u bekend geweest, uw lust en vreugd gehad.
't Was een der Muuzen zelf, die om gerust te dichten,
In sinte Geertruids schijn deez' Muuren heeft doen stichten.
Nooit hoor ik 't minst gerucht dat mijn gepeinzen stoort,
De kalmte brengt hier steeds de zoetste rijmlust voort.
En kan het lachend groen der Dichtren geest bekooren,
'k Vind hier bij ieder stap een nieuw vermaak gebooren:
Want Flora's milde hand spreidt in den lentetijd,
Tot zelf op onze markt een lieflijk grastapijt.”¹³

De vierde en vijfde regel geven naar onze mening al zeer duidelijk aan, dat het vers niet in Breda maar in Geertruidenberg werd geschreven. Een voetnoot bij het woord „grastapijt” zegt: „Men zou nu (is 1780) dit grastapijt vergeefs zoeken, het is bekend hoe zeer dit aangenaam en gezond plaatsje, zedert eenige Jaaren tot desselfs voordeel veranderd is”. Samen met het feit, dat Juliana tenminste sedert 1760 of in elk geval vanaf 1764 in die stad moet gewoond hebben, levert een en ander alle grond voor de conclusie dat het vers niet op Breda maar op het vestingstadje aan de Donge betrekking heeft!

Deze gevolgtrekking wordt nog bevestigd door een uit 1771 daterend vers van Juliana, opgedragen aan de Graaf van Bylandt, generaal, adju-

dant van de prins van Oranje. Daarin komt zij terug op het in 1764 bedoelde grastapijt:

„'t Is hier dat ik het minst voor aftrek heb te vreezen;
Hier spoot mij alles aan om Dichteres te weezen.
Maar 't geen mij echter moeit, ons trof een ongeval,
Daar uw goedhartigheid gewis in deelen zal:
Ons cierlijk grastapijt is van de markt verdweenen;
Waar thans mijn oog zich vest 'k zie niets dan barre steenen:
En of een ramp toch steeds den andren volgen wil,
Ons heerlijk klokkespel staat ook voor altijd stil.
't Is waar, het was zomtjids wat zeldzaam in zijn toonen,
En mooglijk was 't het werk van een van Noächs zoonen; . . .”¹⁴

Uit de twee gedichten van 1764 en 1771 zou men op het eerste gezicht kunnen concluderen, dat in de tussenliggende periode de Markt van Geertruidenberg, die tot dusver een grasveld was geweest, is bestraat met keien. Uit de onderzoeken, die de streekarchivaris de heer G. J. Rehm op mijn verzoek instelde in het gemeentearchief van Geertruidenberg blijkt echter, dat dit niet het geval is geweest. In de stadsrekeningen vanaf 1750 tot 1771 vond hij jaarlijks uitgaven voor het wieden of zuiveren van de markt. In de jaren 1760-1761 is het Marktterrein zelfs geheel opnieuw bestraat. In eerstgenoemd jaar brak Wouter de Zeeuw 189 vierkante roeden van de bestrating op en legde deze weer toe. In 1761 nam dezelfde aannemer niet minder dan 258 roeden van de Markt voor zijn rekening. Uit Juliana's beide verzen kan men dus hoogstens afleiden, dat er na 1764 met meer ijver op de Markt onkruid is gewied dan vóór die tijd.

De vernieuwing der bestrating van de Markt viel samen met andere in die periode uitgevoerde werken te Geertruidenberg, zoals de modernisering van het stadhuis en de restauratie van de kerktoren. Deze activiteiten waren symptomen van een periode van betrekkelijke welvaart.¹⁵

Het stilstaan van het klokkespel stemt overeen met wat wij weten van het Bergse carillon. Dit werd n.l. bij de restauratie in 1768 uit de toren gehaald en het is er nooit in teruggekeerd.¹⁶

Uit een en ander blijkt, dat Juliana's litteraire oeuvre wel bruikbaar is voor de Bredase en Bergse historici, maar dat zij dit niet voor Breda

Afb. 7. Portret van Juliana Cornelia de Lannoy (1738—1782). Paneel-olieverf door N. Rode.

Centraal Noordbrabants Museum, 's-Hertogenbosch.

Foto Schreurs, 's-Hertogenbosch.

Afb. 8. De markt te Geertruidenberg in 1893.

Gemeentearchief, Geertruidenberg.

...„Waar thans mijn oog zich vest
'k zie niets dan barre steenen...” (J. de Lannoy)

Foto P. Weijnen,
's-Hertogenbosch.

kunnen aanhalen om het economisch verval van die stad ermede te illustreren.

AANTEKENINGEN

- ¹ H. H. Knippenberg, *Leven en werken van Juliana Cornelia baronesse de Lannoy*, in: *Tijdschrift voor taal en letteren* 1932, p. 233—253 en 1933, p. 42—68; G. D. J. Schotel e.a., *Biografisch Woordenboek der Nederlanden* IV (Haarlem z.j.), p. 47; *Nieuw Ned. Biogr. Woordenboek* II (1912), kol. 770—771.
- ² o.c. p. 215.
- ³ *Kroniek der stad Breda*, p. 44.
- ⁴ C. J. M. Brok, in dit *Jaarboek* IX (1956), p. 39; F. E. M. Vercauteren, in dit *Jaarboek* XI (1958), p. 70—83; F. F. X. Cerutti, in dit *Jaarboek* XV (1962), p. 12 Ook H. H. Knippenberg vergiste zich (in *Tijdschrift voor Taal en Letteren* 1932, p. 248) met het situeren van het grastapijt, vermeld in het in noot 14 bedoelde gedicht.
- ⁵ Knippenberg, t.a.p. p. 253 en *Ned. Leeuw* LXXII (1955), p. 139—146; GAB, *Collectie DTB Breda* no. 31.
- ⁶ Een akte in gemeentearchief Breda, N. 993 no. 311, daterend van 11 sept. 1760, deelt omtrent Carel de Lannoy mede, dat hij toen groot-majoor van Geertruidenberg was. Zie overigens *Chronologisch overzicht van de Geschiedenis van Geertruidenberg* (1938), p. 116, alwaar vermeld wordt dat de Lannoy pas op 18 jan. 1764 aldaar groot-majoor werd. Zie voor Carel's tweede vrouw Paulina Putman aldaar p. 120.
- ⁷ Auteur van de *Korte Beschrijving van Geertruidenberg*, Dordrecht 1774.
- ⁸ Simon van der Waal werd te Giessendam geboren. Hij was aanvankelijk kostschoolhouder te Leerdam, doch hij werd in 1761 te Geertruidenberg benoemd en vertrok in 1780 naar Alkmaar. Hij overleed in 1781, in welk jaar Juliana de Lannoy te Geertruidenberg dichtte een „Treurzang ter gedachtenisse van den deugdrijken en begaafden dichter, Simon van der Waal” — *Nagelaten dichtwerken van jongvrouwe Juliana Cornelia Baronesse de Lannoy* (Leyden 1783), p. 28. Zie voorts pag. 31 hiervóór.
- ⁹ Zo droeg zij b.v. in 1779 een gedicht op „Aan den Wel Edelen Gestrengen Heer Mr. J. A. van Goor den Oosterling op deszelfs aanstelling tot tweeden auditeur militair der stad Breda”, dat is opgenomen in de zoëven vermelde *Nagelaten dichtwerken* p. 20—22. In 1765 maakte zij een gedicht voor de Bredase arts Adr. v. Ghert, in 1771 voor „den Heer Mirandole van Ghert, roemwaardig voedsterzoon van Breda's Hippocraat”; zie *Dichtkundige werken*, p. 17 en 224.
- ¹⁰ *Ned. Leeuw* LXXII (1955), p. 144.
- ¹¹ M. A. M. Nauwelaerts, *De oude Latijnse school van Breda* (Den Bosch 1945), p. 114—125. Volgens Schotel gaf Schonck aan mej. de Lannoy onderricht in het Latijn.
- ¹² Nic. Boileau (1636—1711), een beroemd Frans dichter, auteur o.a. van „l'Art poétique” en „Le Lutrin”.
- ¹³ *Dichtkundige werken van Juliana Cornelia Baronesse de Lannoy* (Leyden 1780), p. 13—14; *Tijdschrift voor Taal en Letteren* 1932, p. 245.
- ¹⁴ Het vers is opgenomen in dezelfde bundel, p. 38—39. De Geertruidenbergse historicus C. J. Mollenberg heeft beide versfragmenten reeds in 1926 behandeld

als betrekking hebbend op Geertruidenberg, n.l. in De Dongebode van 10 en 17 juli 1926. Vriendelijke mededeling van mijn collega de heer J. H. van Mosselveld te Bergen op Zoom, vroeger streekarchivaris in de Kring Oosterhout.

¹⁵ J. H. van Mosselveld, Geertruidenberg 750 jaar stad, in *Brabantia* XII (1963), p. 218. Zie ook hiervoor p. 30. Gaarne betuig ik mijn dank aan de heer Rehm voor de verleende medewerking.

¹⁶ Chronologisch overzicht van de Geschiedenis van Geertruidenberg (1938), p. 117 en J. H. van Mosselveld, De klokken van Geertruidenberg in *Brabantia* VIII (1959), p. 116.